

**Методичні рекомендації
щодо включення положень Закону України
«Про основні засади (стратегію) державної екологічної
політики на період до 2020 року»
та Національного плану дій з охорони навколишнього
природного середовища на 2011–2015 роки
до програм розвитку галузей (секторів)
економіки та регіонів**

(скорочений варіант для круглого столу «Врахування екологічної складової
під час розроблення регіональних стратегій, програм і планів»)

1 Вступ: Цілі та завдання

Нова державна екологічна політика України як частина реформ, що впроваджуються в процесі асоціації з Європейським Союзом, визначається Законом України «Про основні засади (Стратегію) державної екологічної політики на період до 2020 року» (ухвалено 21 грудня 2010 року) та Національним планом дій з охорони навколишнього природного середовища (НПД) на 2011-2015 роки (затверджено Розпорядженням КМУ 25 травня 2011 року).

Суть цієї реформи полягає в інтеграції екологічної політики до політик соціально-економічного розвитку національного, регіонального, обласного та місцевого рівня, а також до політик розвитку секторів економіки, з метою більш ефективного захисту навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів України згідно міжнародних стандартів.

Згідно Стратегії, метою національної екологічної політики є стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища України шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку України для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем.

Концепція «Інтеграції екологічної політики» (ІЕП) виникла в Західній Європі наприкінці 80-х років XX-го століття в умовах глибокої екологічної кризи, коли стало зрозуміло, що традиційна відокремлена екологічна політика у більшості випадків неспроможна запобігти тиску, який спричиняє суспільство на довкілля. ІЕП є постійним ітеративним процесом, який забезпечує, щоб екологічні питання були враховані в усіх процесах творення інших політик, що загалом вимагає змін в системі управління та процедурах таким чином, щоб екологічні вимоги почали розглядатися на якомусь ранній стадії планування і продовжували враховуватися належним чином під час впровадження.

Позитивні зміни, до яких має призвести така інтеграція, визначаються за 4-ма основними програмними напрямками, а саме: 1) більш інтегрований процес прийняття урядових рішень; 2) вдосконалення основних умов, тобто, ефективного впровадження та контролю; 3) специфічні результати інтегрованої екологічної політики у вигляді інструментів, які покращують водночас і економічну ефективність, і екологічну якість; 4) вдосконалення якості даних та аналітичної інформації для формування політики у формі інтегрованого екологічного обліку та ін.

Треба зазначити, що різні країни-члени ЄС розробляли власні підходи для втілення екологічної інтеграції. Серед країн, що досягли найбільших успіхів, Швеція займає провідні позиції. З 1996 рік став початком екологічної модернізації Швеції. Уряд проголосив, що Швеція повинна стати рушійною силою і моделлю екологічної сталості. Традиційна для Швеції мета побудови «держави добробуту» трансформувалася в побудову «держави зеленого добробуту», яка мала бути реалізованою на трьох головних завданнях: (1) більш ефективне використання енергії та сировини; (2) використання відновлюваних матеріалів та рециклінг; (3) вдосконалення управління такими природними ресурсами як земля, вода та біологічне різноманіття. Розвиток природоохоронної галузі як наскрізної тематики також супроводжувався інноваційними заходами щодо вдосконалення інтегрованого екологічного врядування та управління.

Інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління Стратегії та НПД передбачає, серед іншого, виконання наступних завдань:

- розроблення та впровадження нормативно-правового забезпечення обов'язковості інтеграції екологічної політики до інших документів, що містять політичні та/або програмні засади державного, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку до 2012 року;

- інституційна розбудова і посилення ефективності державного управління в природоохоронній галузі;
- впровадження систем екологічного управління та підготовка державних цільових програм з екологізації окремих галузей національної економіки, що передбачають технічне переоснащення, запровадження енергоефективних і ресурсозберігаючих технологій, маловідходних, безвідходних та екологічно безпечних технологічних процесів.

2 Державна екологічна політика

Державна екологічна політика реалізується через вплив держави на галузі (сектори) економіки країни. Такий вплив реалізується із застосуванням методів:

- політичних (екологічна політика);
- економічних (фінансово-кредитна політика);
- законодавчих (законодавче регулювання);
- регуляторних (регулювання через нормативні акти, державні стандарти тощо).

Основну роль у реалізації державної екологічної політики відіграє спеціально уповноважений державний орган управління в сфері охорони навколишнього природного середовища.

Стратегія. Верховною Радою України 21 грудня 2010 року прийнято Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2020 року» (далі – Стратегія). Стратегія є важливим політичним документом, що визначений пріоритетним заходом діяльності з реалізації завдань Програми економічних реформ Президента України Віктора Януковича на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», з питань співробітництва між Україною та ЄС і є важливою передумовою підписання Угоди «Про асоціацію між Україною та ЄС». Прийняття вказаної Стратегії зробило можливим підписання Угоди між Урядом України та ЄС про фінансування програми: «Підтримка реалізації Стратегії національної екологічної політики України», відповідно до якої буде забезпечено протягом 2011 – 2013 років надання бюджетної підтримки ЄС природоохоронному сектору України в розмірі 35 млн. євро. Безумовно, окрім вказаних коштів ЄС, Україна виділить власні фінансові ресурси на реалізацію Стратегію, зокрема, це кошти Державного бюджету України (загального фонду), кошти Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, а також кошти місцевих бюджетів та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища.

Серед основних принципів національної екологічної політики, викладених у Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», вказані і такі як:

- посилення ролі екологічного управління в системі державного управління України з метою досягнення рівності трьох складових розвитку (економічної, екологічної, соціальної), що зумовлює орієнтування на пріоритети сталого розвитку;
- врахування екологічних наслідків під час прийняття управлінських рішень при розробленні документів, які містять політичні та/або програмні заходи державного, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку;
- міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін;
- державна підтримка та стимулювання вітчизняних суб'єктів господарювання, які здійснюють модернізацію виробництва, спрямовану на зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Стратегічними цілями екологічної політики в Україні є наступні:

1. Підвищення рівня суспільної свідомості в питаннях екології.
2. Поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки.

3. Досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища.
4. Інтеграція екологічної політики та вдосконалення інтегрованого екологічного управління в галузях економіки та соціальній сфері.
5. Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття екологічної мережі.
6. Забезпечення екологічно збалансованого природокористування.
7. Удосконалення регіональної екологічної політики.

Національний план дій. Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища України на 2011-2015 роки (далі – НПД) був затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України 25 травня 2011 року за № 577-р. Цінність і унікальність НПД для України полягає в тому, що він є першим документом такого рівня, що був запланований, створений і затверджений згідно з усіма європейськими стандартами.

НПД передбачає поетапне досягнення цілей, закріплених у Стратегії.

3 Головні етапи впровадження Стратегії та НПД на регіональному та секторальному рівнях

Досягнення цілей Стратегії здійснюватиметься в два етапи:

Етап 1-й: до 2015 року передбачається забезпечити стабілізацію екологічної ситуації, уповільнення темпів зростання антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище, створення умов для підвищення рівня екологічної безпеки населення, започаткування переходу до природоохоронних стандартів Європейського Союзу, розроблення відповідних нормативно-правових актів, підвищення громадської активності у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Етап 2-й: протягом 2016-2020 років передбачається здійснити поступове розмежування функцій з охорони навколишнього природного середовища та господарської діяльності з використання природних ресурсів, імплементацію європейських екологічних норм і стандартів, екосистемне планування, впровадження переважно економічних механізмів стимулювання екологічно орієнтованих структурних перетворень, досягнення збалансованості між соціально-економічними потребами та завданнями у сфері збереження навколишнього природного середовища, забезпечити розвиток екологічно ефективного партнерства між державою, суб'єктами господарювання та громадськістю, широке поширення екологічних знань.

На регіональному рівні, планується на першому етапі розроблення та виконання середньострокових регіональних планів дій з охорони навколишнього природного середовища як основного інструменту реалізації національної екологічної політики на регіональному рівні.

Основні завдання до 2015 року:

- включення положень Стратегії та НПД до програм розвитку регіонів;
- розробка методології та підготовка місцевих планів дій з охорони навколишнього природного середовища;
- законодавче забезпечення переходу від соціально-економічного планування до еколого-соціально-економічного планування розвитку регіонів і міст;
- розробка комплексних регіональних і місцевих програм, спрямованих на вирішення актуальних екологічних проблем;
- оптимізація планування забудови і розвитку зелених зон;
- підвищення якості і забезпечення доступу до питної води.
- підвищення якості атмосферного повітря і зниження рівня шуму
- шляхом оптимізації транспортних потоків та мінімізації викидів із стаціонарних джерел;
- мінімізація утворення, сортування, переробка та безпечна утилізація або захоронення відходів.

Основні завдання до 2020 року:

- впровадження екологічної складової в стратегічні документи розвитку міст та регіонів, урахування вимог Ольборзької хартії під час проведення оцінки регіональних програм соціального та економічного розвитку, перегляд до 2020 року генеральних планів розвитку великих міст з метою імплементації положень зазначених міжнародних документів;
- розвиток партнерства «громадськість - влада – бізнес» на регіональному рівні з метою забезпечення до 2020 року соціальних та екологічних стандартів екологічно безпечного проживання населення;
- зменшення негативного впливу процесів урбанізації на навколишнє природне середовище, підвищення показників озеленення та територій зелених насаджень загального користування, зниження до 2020 року рівня забруднення атмосферного повітря, водойм, шумового та електромагнітного забруднення.

4 Планування впровадження державної екологічної політики на місцевому рівні

Важливою та необхідною умовою реалізації екологічної політики є розширення спектру та ролі екологічного орієнтованого державного управління, а серед вірогідних напрямів її розвитку – використання механізмів взаємовигідного сполучення інтересів регіональних органів влади, громадянського суспільства та бізнесу.

Враховуючи те, що екологічні проблеми не мають кордонів, важливе значення має транскордонне співробітництво адміністративно-територіальних одиниць сусідніх держав. Однією з форм такого співробітництва є створення євро- та екорегіонів відповідно до багатосторонніх (або двосторонніх) угод для розв'язання спільних соціально-економічних та екологічних проблем з використанням узгоджених механізмів.

З метою створення належних умов для активізації участі регіонів України в транскордонному співробітництві та розвитку євrorегіонів на території України прийнято Закон України «Про транскордонне співробітництво» (від 24 червня 2004 р.) та затверджено Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки (Постанова КМУ № 1088 від 01.12.2010 року). Одним з основних завдань цієї програми є охорона навколишнього природного середовища.

Ефективне впровадження державної екологічної політики на регіональному та місцевому рівнях зумовлюється тим, що більшість проблемних питань пов'язаних з довкіллям вирішуються місцевими радами. Крім того, вони краще можуть врахувати екологічні інтереси населення відповідної території. Адже на місцевому рівні найповніше поєднуються духовні й екологічні інтереси населення, культурні й екологічні традиції. Через систему місцевих рад здійснюється політика охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, підтримки екологічного балансу.

Одним з ефективних способів реалізації державної екологічної політики є місцеве природоохоронне планування. Важлива роль при цьому повинна приділятися місцевим планам дій з охорони навколишнього природного середовища. В 2012 році Мінприроди проведе громадське обговорення та затвердить наказом «Посібник щодо підготовки, погодження та затвердження Місцевих планів дій з охорони навколишнього природного середовища (МПДОНПС)». Вказаний посібник стане головною методичною основою для розробки місцевими громадами та затвердження МПДОНПС.

Місцеві плани є ефективним способом екологічного управління та прийняття рішень, який орієнтований на покращення місцевих соціальних та екологічних умов. При розробці планів представники органів місцевої влади, бізнесу, науки та громадськості працюють спільно над визначенням пріоритетів подальшого розвитку населеного пункту. Результати цього процесу набувають форму Плану дій, який стає своєрідним путівником з вирішення соціально-екологічних проблем даної місцевості.

Крім того, місцеві органи влади повинні проводити ефективну політику просторового планування, яка б включала стратегічну екологічну оцінку всіх планів. Саме на рівні територіального планування повинні враховуватися екологічні чинники. Природоохоронні заходи, відповідно до вимог Ольборзької хартії, також обов'язково повинні бути включені до генеральних планів розвитку міст.

4.1 Документи з планування на місцевому рівні

Вимоги до місцевого планування. Методичною основою розробки Програм на місцевому рівні є:

Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (від 23 березня 2000 р. № 1602-III). Цей закон визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави. Законом встановлюється загальний порядок розроблення, затвердження та виконання зазначених прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку, а також права та відповідальність учасників державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України.

Закон України «Про державні цільові програми» (від 18 березня 2004 року N 1621-IV);

постанова Кабінету Міністрів України від 10 червня 2003 року № 621 «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету»;

постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 року № 106 «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм»;

постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 року № 1186 «Про затвердження Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку»;

постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. N 751 «Про затвердження Порядку підготовки, укладення та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідної типової угоди»;

розпорядження Кабінету Міністрів України від 04 жовтня 2006 р. № 504-р «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України»;

методичні рекомендації щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання, затверджених наказом Міністерства економіки України від 4 грудня 2006 року № 367.

Оцінка стану. Аналіз планування та впровадження регіональної екологічної політики свідчить, що сьогодні її формування відбувається в двох напрямках: загально-територіальному та програмно-територіальному.

Щорічно на підставі ст. 18 Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» розробляється державна програма економічного і соціального розвитку, яка узгоджується з проектом Державного бюджету на відповідний рік. У ній конкретизуються заходи, передбачені в програмі діяльності Кабінету Міністрів і завдання в щорічному посланні Президента до Верховної Ради. Згідно програми Президента України «Україна для людей», Програми економічних реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» в регіонах розробляються обласні програми, а також програми соціального та економічного розвитку Автономної Республіки Крим та міст Київ і Севастополь.

Практичне запровадження інструментів державної підтримки регіонів реалізується також через укладення та виконання угод щодо регіонального розвитку. Угоди щодо регіонального розвитку укладаються між Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами з метою узгодження державних пріоритетів регіонального розвитку з регіональними пріоритетами та концентрації державних і місцевих ресурсів для їх виконання. Угоди визначають спільні заходи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з реалізації державної стратегії регіонального розвитку та регіональних стратегій розвитку. Угоди дають можливість започаткувати на довгостроковій основі нові стосунки між центром та регіонами щодо вирішення проблем територіального розвитку.

21 липня 2006 року Постановою Кабінету Міністрів України № 1001 «Про затвердження державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» була затверджена Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року. Цим документом було обґрунтовані та передбачені основні напрями гармонізації економічного і соціального розвитку держави та її регіонів. Користуючись її основними положеннями в регіонах розроблено стратегії розвитку Автономної Республіки Крим, областей та міст Київ і Севастополь на період до 2015 року.

Крім того, відповідно до Основних напрямків державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, затверджених Постановою Верховної Ради України від 05.03.1990 р. № 137-8/99, з метою оптимізації екологічної ситуації в Автономній Республіці Крим, областях України, містах Київ та Севастополь були розроблені програми охорони навколишнього природного середовища.

Разом з тим в кожному регіоні на виконання різних державних цільових програм існують цільові регіональні програми природоохоронного спрямування (див. додаток 1).

4.2 Вплив державної екологічної політики на програмні документи регіонального та місцевого рівня

Проблеми. Для кожного регіону характерний свій специфічний набір екологічних проблем. Політика, економіка і технології повинні враховувати екологічний стан всіх регіонів країни. Сьогодні в Україні переважає спрощена антропогенна концепція відношення до навколишнього природного середовища та його ресурсів де домінує споживацьке відношення до природних ресурсів, а діяльність щодо управління регіонами в діяльність щодо розподілу природних ресурсів.

В умовах екологічної кризи, яка спостерігається в багатьох регіонах країни, екологічна політика повинна перейти до розряду стратегічних завдань. Необхідно виходити з масштабів та специфіки впливу різних видів антропогенної діяльності, з територіальної диференціації регіону та ступеню стійкості природного середовища.

Аналіз існуючих регіональних програм показав наступне.

З поля зору регіональних Програм випали такі види діяльності як природоохоронна, екологічно чисті технології і виробництва, відсутні цілі та завдання щодо формування громадської екологічної свідомості, тощо.

Недоліком стратегій і програм соціально-економічного розвитку є відсутність, або недостатнє висвітлення екологічних особливостей конкретних територій.

Типові помилки, допущені розробниками при формуванні регіональних програм, можна згрупувати за наступними напрямками:

- несумісність і неузгодженість цілей, заявлених в паспорті програми і змісту конкретних заходів;
- відсутність обґрунтовано вибраних пріоритетів напрямів реалізації цілей програми;
- дублювання заходів програми;
- відсутність аналізу результатів реалізації попередньої програми;

- відсутність розрахунку ефективності реалізації програми;
- порушення принципу комплексності при формуванні програми.

Зокрема, аналіз практики реалізації державних і регіональних програм розвитку, а також їх фінансового забезпечення свідчить, що до основних недоліків, які перешкоджають ефективному використанню програм як дієвого інструменту впровадження екологічної політики відноситься наступне:

відсутність системного впровадження програмно-цільових методів при формуванні і реалізації цільових програм розвитку, який виражається у відсутності єдиної методології формування цільових програм, у тому числі порушенні взаємозв'язку між метою, заходами, виконавцями і ресурсами програми;

велика кількість програм, які мають пріоритетне значення і претендують на першочергову реалізацію, не відповідає можливостям одночасного виділення значних фінансових ресурсів з державних і регіональних бюджетів;

невпорядкованість регулювання і використання фінансових ресурсів, а також обмеженість державного фінансування і нестабільність фінансових надходжень з інших джерел;

недосконалість організаційно - економічного механізму виконання програмних заходів;

неналежний рівень контролю, особливо на завершальних етапах реалізації цільових програм і роз'єднаність контролюючих органів територіального і галузевого управління.

Головні завдання. Врахування особливостей потенціалу регіону - одна з необхідних умов доцільності і реалізації екологічної політики. Від того наскільки правильно в програмі позначені перспективні напрями розвитку залежить ефективність програми.

Планування екологічної політики незалежно від рівня регіонального, територіального, місцевого повинно базуватися на комплексному підході, тобто на основі усестороннього вивчення природних, соціальних, економічних екологічних, історико-культурних та інших факторів.

При такому плануванні повинна враховуватися збалансованість показників соціально-економічної стратегії розвитку території (промисловості, ЖКГ, покращення якості навколишнього природного середовища), показників, що відображають потреби суспільства (умов проживання, попиту на товари та послуги, демографічної ситуації), містобудівного розвитку території (обсяги нового будівництва, інженерно-транспортної інфраструктури, стану довкілля).

Мета місцевого екологічного управління полягає, таким чином, не тільки у виконанні формальних еколого-економічних функцій, а й у створенні та підтримці функціонування неформальної системи місцевих екологічних ініціатив, екологічного самоврядування та формування завдань щодо соціального, економічного та екологічного розвитку як триєдиного процесу.

Головними завданнями на місцевому рівні є:

розроблення та виконання середньострокових регіональних планів дій з охорони навколишнього природного середовища як основного інструменту реалізації національної екологічної політики на регіональному рівні;

врахування положень нової державної екологічної політики в рамках розробки програм соціального та економічного розвитку та поступової трансформації їх в програми соціального, економічного та екологічного розвитку;

впровадження екологічної складової в стратегічні документи розвитку міст та регіонів, урахування вимог Ольборзької хартії під час проведення оцінки регіональних програм соціального та економічного розвитку, перегляд до 2020 року генеральних планів розвитку великих міст з метою імплементації положень зазначених міжнародних документів;

розвиток партнерства "громадськість — влада — бізнес" на регіональному рівні з метою забезпечення до 2020 року соціальних та екологічних стандартів екологічно

безпечного проживання населення, а також формування на місцях суспільно відповідального бізнесу;

зменшення негативного впливу процесів урбанізації на навколишнє природне середовище, припинення руйнування навколишнього природного середовища у межах міст, підвищення показників озеленення та територій зелених насаджень загального користування, зниження до 2020 року рівня забруднення атмосферного повітря, водойм, шумового та електромагнітного забруднення.

більш ефективно використовувати економічні інструменти поліпшення стану та охорони навколишнього природного середовища на всіх ієрархічних рівнях;

реформувати інституціональну базу охорони навколишнього середовища й управління природними ресурсами;

постійно впроваджувати політику попередження забруднень і оздоровлення довкілля як у масштабі держави, так і окремо взятих регіонів.

4.3 Головні елементи регіональних та місцевих програм і планів

Типова структура програми включає: характеристику проблеми, основні цілі та завдання, систему заходів, ресурсне забезпечення, механізм реалізації, організаційний аспект, моніторинг результатів, способи управління та контролю за ходом її реалізації, а також оцінку ефективності та соціально-економічних наслідків від реалізації програми.

Необхідно змінити підхід до стратегічного планування. Виходячи з таких принципів: відповідальність за стан довкілля несе усе суспільство, а не лише держава; розробляється не фіксований план, а система, яка може постійно удосконалюватися; цілі визначаються інтегровано та комплексно; рішення ухвалюються прозоро; здійснюється постійний аналіз результатів для поліпшення екологічного управління.

Алгоритм впровадження державної екологічної політики на регіональному та місцевому рівнях.

Аналіз екологічної ситуації регіону. Здійснюється на основі статистичних джерел, даних екологічного моніторингу та з врахуванням даних екологічної експертизи та екологічного інспектування. Оцінка результатів виконання існуючих регіональних та місцевих програм, які спрямовані на вирішення екологічних проблем є важливою передумовою підготовки нової програми.

Визначення екологічних проблем регіону, ранжування їх за рівнем гостроти та визначення причин їх виникнення (так звані «першопричини»). При ідентифікації екологічних проблем важливо розглядати такі питання як якість природного середовища та його компонентів; раціональне використання та управління природними ресурсами, включаючи землекористування, лісове господарство, біологічне різноманіття, ґрунти; джерела забруднення та їх вплив на природне середовище; доступ населення до екологічних ресурсів; стан здоров'я населення; географічна ступінь проблеми (глобальна, національна, регіональна, локальна).

Типові проблеми визначені для характерних регіонів України та приклади формулювання орієнтовних цілей і визначення показників досягнення встановлених цілей наведені у додатку 4 до цього документа.

Для аналізу екологічних проблем використовують різні методи. Серед них виділяють аналіз «дерева проблем» та порівняльний аналіз факторів ризику.

Аналіз «дерева проблем» включає ідентифікацію проблем в ієрархічному порядку, використовуючи причинно-наслідкові зв'язки між цими проблемами. Основною метою такого аналізу є визначення та розгляд «кореневих» причин, а не симптомів чи наслідків проблем. Кореневі причини, як правило, мають соціальне та економічне забарвлення, тому, надзвичайно важливо, при підготовці програми, в рамках окремого розділу відобразити нагальні соціально-економічні проблеми області чи міста, а також надати основні сценарії

соціально-економічного розвитку регіону на середньострокову та довгострокову перспективу. Важливо, щоб програма соціального та економічного розвитку регіону також містила подібну інформацію. Це значно спростить прогнозування розвитку екологічної ситуації (розробка кількох сценаріїв) при різних умовах соціально-економічного розвитку.

Визначення стратегічних цілей і завдань. Формулювання довгострокових цілей, що спрямовуються на усунення насамперед першопричин екологічних проблем та середньо і короткострокових завдань. Екологічні цілі визначають стратегічний напрям тривалої діяльності з вирішення екологічних проблем та можливості вироблення єдиної точки зору зацікавлених сторін в тому, що необхідно досягти за встановлений відрізок часу. Цілі повинні мати шкалу їх кількісного виміру.

Орієнтиром при виборі стратегічних цілей регіональних програм повинні бути стратегічні цілі зазначені в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року.

Не існує готової формули того, скільки цілей потрібно визначити для кожної проблеми. Головне – встановити достатню їх кількість, щоб досягти вирішення проблеми. Але цілей не повинно бути надто багато. Вони повинні бути практичними, досяжними і пов'язанні з баченням територіальних громад свого майбутнього.

Завдання – це зобов'язання, які можна виміряти і повинні бути реалізовані в певний час. Вони визначають ресурси та направляють вибір дій. Завдання використовуються для кількісного та якісного виміру виконання програми, в той час як індикатори служать для вимірювання того чи досягаються екологічні цілі та завдання, чи покращують вони екологічну ситуацію. Конкретизація цілей і завдань програми здійснюється шляхом їх ранжування, тобто проведення оцінки відносної важливості реалізації даної мети для досягнення стратегічної мети програми. Ця оцінка заснована на процедурі експертного аналізу. Реалізація мети забезпечується комплексом заходів. Опис заходу повинен включати його зміст, склад учасників, період (терміни) реалізації, результати, витрати ресурсів, показники ефективності.

Визначення індикаторів ефективності виконання програми. Індикатори повинні орієнтуватися на екологічний результат (вимірювати дійсні результати, а не зусилля, спрямовані на вирішення часткової проблеми), достовірні, вимірні, прості (тобто зрозумілі для розуміння більшості), економічно ефективні. Індикатори розподіляються на наступні типи:

- індикатори успішності процесу впровадження (розробка та впровадження законодавчих та нормативно-правових актів, програм, планів, тощо);
- індикатори стану навколишнього природного середовища (вміст забруднюючих речовин у воді, повітрі, ґрунтах тощо);
- індикатори навантаження на довкілля (кількість викидів і скидів, розміщення відходів і та ін.).

Вибір природоохоронних заходів для включення в програму, обґрунтування обсягів та джерел їх фінансування, термін виконання та виконавців.

Критеріями виділення заходів служать їх роль і вклад у вирішення основних цілей і завдань програми, тривалість термінів реалізації. До ресурсів відносяться матеріальні, трудові і фінансові засоби, що забезпечують досягнення цілей, інформація (наукові знання, технічні проекти, розробки технологій).

Моніторинг та оцінка результатів реалізації програми є обов'язковим розділом для програми будь-якого рівня. Так як без моніторингу та контролю неможливо оцінити хід та ефективність її виконання. Періодичність здійснення моніторингу успішності програми та підготовки звітів щодо успішності її реалізації є невід'ємними елементами будь якої програми.

Коригування програми здійснюється на основі аналізу даних моніторингу щодо успішності виконання запланованих та вже реалізованих заходів, з урахуванням впливу внутрішніх та зовнішніх чинників.

Серед інструментів впливу на місцеву екологічну політику можна виділити адміністративно-правові, економічні та інформаційні методи регулювання. В першому випадку заходи муніципального впливу носять характер обов'язкових розпоряджень часто оформлених у вигляді нормативних актів. В другому випадку через економічні стимули вплинути на покращення стану довкілля. Здійснюючи процес регулювання необхідно мати на увазі, що на муніципальному рівні управління найбільш ефективні результати тільки тоді, коли використовується сполучення спільних планів та ринкових інструментів.

Проведення SWOT-аналізу. Розробка регіональних програм – цілеспрямований процес мобілізації всіх можливостей регіонів різних рівнів. Важливе значення є проведення SWOT-аналізу, який передбачає оцінку сильних внутрішніх сторін – існуючих особливостей регіону; слабких внутрішніх сторін (проблем), які ускладнюють вирішення проблеми; зовнішніх сприятливих можливостей та зовнішніх потенційних загроз - несприятливих ситуацій, які можуть виникнути в майбутньому.

Сильні сторони	Слабкі сторони
Наявний потенціал	Обмеженість фінансової спроможності підприємств для проведення модернізації впровадження природоохоронних технологій
Високий рівень освіти населення, розгалужена система освіти	Застарілість технологій у більшості виробництв області, значний рівень зношеності основних фондів
Розвинена мережа засобів масової інформації	Відсутність чіткої стратегії розвитку регіону
	Недостатнє залучення третього сектору (спілок, бізнес-асоціацій, громадських організацій) в управління справами області
Можливості	Загрози
Розвиток громадянського суспільства шляхом збільшення кількості та потенціалу громадських організацій та асоціацій	Посилення демографічної кризи
	Відтік кваліфікованих кадрів
	Посилення централізації державної влади, порушення діалогу між органами влади і суспільством
	Нестабільна економічна ситуація

6 Головні інструменти впровадження екологічної політики в галузевий та регіональний розвиток, які необхідно задіяти на державному рівні

Порівняно з традиційною екологічною політикою, інтегрований підхід потребує нових інструментів та механізмів підтримки і впровадження.

З економічної точки зору, йдеться про **встановлення «правильних» цін**, які краще відображають справжню вартість природного капіталу, який часто безповоротно витрачається людиною. Тому, насамперед, припинення державного субсидування екологічно шкідливої діяльності, і навпаки, надання державної підтримки екологічно дружнім, інноваційним підприємствам, буде робити не вигідними екологічно виснажливі виробництва. В Стратегії цей напрямок визначається принципом «забруднювач і користувач природних ресурсів платить повну ціну». В перспективі цей підхід означає, що податковий тягар має переноситися з оплати праці на використання природних ресурсів. Стратегія визначає наступні **напрямки вдосконалення фінансово-економічних механізмів впровадження державної екологічної політики**:

- удосконалення нормативно-правової бази з питань оподаткування забруднення навколишнього природного середовища, зокрема виробництва, зберігання, транспортування та споживання екологічно небезпечної продукції, яка негативно впливає на навколишнє природне середовище та здоров'я населення;

- підвищення збору за забруднення навколишнього природного середовища, збільшивши плату за скидання одиниці маси забруднюючої речовини до європейського рівня, з урахуванням токсичності;
- реформування системи фондів охорони навколишнього природного середовища для мобілізації фінансових ресурсів на національному рівні та на рівнях Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя;
- удосконалення нормативно-правової бази з питань природокористування на платній основі;
- удосконалення методики визначення шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів;
- перегляд пільг щодо спеціального використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища з метою їх мінімізації;
- збільшення податкового навантаження на ті види діяльності та форми споживання, що є екологічно шкідливими для суспільства, насамперед на шкідливу для здоров'я людей продукцію, ресурсні та екологічні платежі;
- стимулювання розвитку екологічного підприємництва, зокрема виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг природоохоронного призначення.

Одним з важливих стимулів розвитку екологічного підприємництва є інструмент **зелені закупівлі** – це закупівля дружніх до навколишнього середовища продуктів та послуг, вибір виконавців на цих принципах і включення вимог щодо захисту навколишнього середовища в контракти. Стратегія і НПД передбачають застосування цього інструменту.

Інтеграція екологічної політики як механізм необхідна суспільству насамперед тому, щоб ефективно запобігати негативним екологічним наслідкам. Для цього забезпечується наскрізне впровадження екологічної політики за допомогою горизонтальних інструментів і механізмів, таких як: забезпечення доступу до екологічної інформації; участь громадськості в процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля; оцінка впливу на довкілля проєктів (ОВНС); стратегічна екологічна оцінка (СЕО) політик, планів і програм; регулярна звітність, що базується на показниках.

Участь поінформованої громадськості у процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля, є важливим інструментом інтеграції екологічної політики, оскільки зацікавлена громадськість веде інформування і відстоювання інтересів громадян щодо екологічних аспектів діяльності всіх секторів економіки, а також, щодо планування розвитку з урахуванням екологічної складової на державному, регіональному та місцевому рівнях. Основою для розвитку сучасних форм і методів інформування та залучення громадськості є Орхуська конвенція (Конвенція ЄЕК ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля), яка ратифікована Україною в 1999 році. Наразі Мінприроди удосконалює нормативно-правові інструменти та процедури для забезпечення ефективного впровадження Конвенції та дотримання її вимог. НПД (а також Угода про Асоціацію з ЄС) передбачає, серед іншого, адаптацію законодавства України до таких Директив ЄС: Про доступ до екологічної інформації 2003/4/ЄС; Про оцінку впливу на довкілля приватних і державних проєктів 85/337/ЄЕС та 97/11/ЄС; про участь громадськості у розробці деяких планів та програм, пов'язаних з довкіллям, і внесення змін до Директив Ради 85/337/ЄЕС та 96/61/ЄС щодо участі громадськості та доступу до правосуддя (2003/35/ЄС); Про (стратегічну) оцінку впливу на довкілля деяких планів і програм 2001/42/ЄС.

При підготовці екологічних секторальних та місцевих планів і програм інформування та залучення зацікавленої громадськості є законодавчо обов'язковим, починаючи з ранньої стадії. Багаторічний досвід Мінприроди, а також задокументований міжнародний досвід доводять, що участь громадськості у підготовці планів і програм, а також інших рішень, що стосуються довкілля, суттєво підвищує якість цих рішень / документів, а також сприяє укріпленню суспільної підтримки державної політики.

Відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» підготовлено та наказом Мінприроди від 02.06.2011 № 186 усі центральні та місцеві органи виконавчої влади повинні розробити та затвердити першочергові заходи щодо забезпечення доступу до публічної інформації. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 2011 р. № 771 затверджено Порядок залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля. Окрім вказаних документів наказами Мінприроди від 18.12.2003 № 168 і N 169 затверджені Положення про порядок надання екологічної інформації та Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля.

ОВНС охоплює всю інформацію щодо природокористування і впливу на навколишнє природне середовище, яка міститься в проектній документації. Проте, практика проведення ОВНС в Україні свідчить, що процедура екологічної оцінки поки що не супроводжує всі стадії інвестиційного проекту, починаючи від його проектного задуму до реалізації, як це усталено у світовій практиці. Як правило, ОВНС в Україні – це окремий розділ до проектною документації. Тобто, оцінка впливів розпочинається тоді, коли рішення щодо впровадження певної господарської діяльності вже фактично ухвалене і земельна ділянка під будівництво – відведена. ОВНС не передуює прийняттю рішення, не є його складовою, а здійснюється, здебільшого, постфактум. При цьому, потенціал ОВНС значно втрачає у своїй економічній значимості, зберігаючи свою екологічну сутність. Удосконалення цього механізму частково передбачено в рамках виконання у 2011 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу і в подальшому – Базового плану адаптації, що має бути розроблений на виконання НПД.

Стратегічна екологічна оцінка (СЕО) є інструментом врахування екологічних наслідків для вчасного їх уникнення чи пом'якшення, під час прийняття стратегічних управлінських рішень, при розробці документів, які містять політичні та/або програмні засади державного, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку. Впровадження СЕО передбачається Стратегією та НПД до 2015 року. Мінприроди підготувало низку документів щодо ратифікації Україною Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції Еспоо та надасть їх на розгляд Кабінету Міністрів України кінця на початку 2012 року.

Метою СЕО є забезпечення сумісності проектів, планів розвитку, програм, політики з пріоритетною вимогою безпеки навколишнього середовища. СЕО закладається в основу процесу планування, який використовується для прогнозу, аналізу і тлумачення суттєвих впливів очікуваної діяльності на довкілля. СЕО розробляється та узгоджується з громадськістю, шляхом слухань, або в інформаційних повідомленнях, з метою запобігання або мінімізації несприйняття населенням рішень, що плануються. Одночасно стратегічна екологічна оцінка допомагає оцінити реальний потенціал ресурсів, максимізувати вигоди від накресленої діяльності, передбачає процес, який може: змінити і поліпшити проект спланованої діяльності; забезпечити ефективне використання ресурсів; поліпшити соціальні аспекти передбаченої діяльності; визначити заходи щодо моніторингу та управління впливами; сприяти прийняттю обґрунтованих рішень.

Для забезпечення підтримки різних груп суспільства та покращення якості рішень, застосовується **механізм міжсекторального партнерства** та залучення зацікавлених сторін, який також міститься у принципах Стратегії. Розвиток залучення до планування і реалізації політики усіх зацікавлених сторін (органи виконавчої влади, приватний сектор, виробники, науковці, громадські організації, органи місцевого самоврядування) пропонується здійснювати за допомогою процесу «Довкілля для України» (за аналогією з процесом ЄЕК ООН «Довкілля для Європи»), в рамках якого буде відбуватися щорічна підготовка і проведення національних конференцій "Довкілля для України" за участю громадськості, науковців, а також партнерів - представників міжнародних організацій та програм, екологічно дружнього бізнесу.

Екологічний аудит та системи екологічного управління спрямовані на підвищення екологічної обґрунтованості та ефективності діяльності суб'єктів господарювання, встановлення відповідності об'єктів екологічного аудиту вимогам природоохоронного законодавства та удосконалення управління суб'єктами господарювання, що провадять екологічно небезпечну діяльність, або окремими природними комплексами.

В ЄС, схеми EMAS/ISO також застосовуються до деяких органів державного управління і широко застосовуються до органів управління в деяких країнах ЄС, наприклад, в Швеції.

Екологічне маркування є інформаційним інструментом стимулювання екологізації процесів виробництва і розповсюдження товарів, який працює через формування споживацького попиту.

Екологічне страхування є одним з видів страхування цивільної відповідальності власників або користувачів об'єктів підвищеної екологічної небезпеки у зв'язку з ймовірним аварійним забрудненням ними навколишнього природного середовища та спричиненням шкоди життєво важливим інтересам третіх осіб, яке передбачає часткову компенсацію шкоди, завданої потерпілим. Необхідно розробити та впровадити методику проведення оцінки ризиків та загроз, зумовлених експлуатацією екологічно небезпечних об'єктів, обчислення страхових тарифів відповідно до визначеного рівня ризику. Надзвичайно важливим є створення ринку послуг екологічного страхування та заснування страхових компаній, здатних забезпечити надійний механізм страхування.

Технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки полягає у формуванні вимог, спрямованих на впровадження науково обґрунтованих та безпечних для навколишнього природного середовища і здоров'я населення процесів, товарів та послуг. Стратегічні завдання щодо розвитку системи технічного регулювання потребують інтеграції екологічних норм, вимог та правил відповідно до законодавчої бази Європейського Союзу. Передбачене Стратегією та НПД впровадження міжнародних стандартів у сфері ресурсозбереження, охорони навколишнього природного середовища, надрокористування, систем екологічного управління та екологічних критеріїв до товарів та послуг надасть можливість вітчизняному товаровиробнику покращити екологічні аспекти виробництва і продукції та рівень конкурентоздатності на міжнародних ринках.

Реалізація екологічної політики потребує ефективного функціонування **системи законодавства** у сфері охорони навколишнього природного середовища, спрямованого на досягнення національних пріоритетів. Основними вимогами до такого законодавства є його відповідність Конституції України, наближення до відповідних директив ЄС, забезпечення впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів тощо), стороною яких є Україна, соціальна прийнятність, реалістичність, економічна ефективність. Законодавство має сприяти гнучкому застосуванню відповідних економічних інструментів для стимулювання впровадження інноваційних екологічних технологій, розв'язанню екологічних проблем на місцевому рівні.

Під час розроблення **програм наукового та інноваційного розвитку** необхідно враховувати потребу в раціоналізації та оптимізації природокористування, зокрема технологічного переоснащення виробництва шляхом:

- енергозбереження, розвитку відновлюваних та альтернативних джерел енергії, а також збільшення обсягу використання джерел енергії з низьким рівнем викидів двоокису вуглецю;
- ресурсозбереження, зменшення питомого споживання земельних ресурсів, води, деревини, мінеральних та органічних речовин природного походження на одиницю виробленої продукції, забезпечення більш якісного та комплексного їх перероблення, а також використання відходів як сировини, їх більш повної переробки для виробництва продукції і товарів широкого вжитку;

- удосконалення технологій очищення атмосферного повітря, водних об'єктів, мінімізації утворення відходів;
- розроблення нових нормативів якості навколишнього природного середовища, нормативів безпеки використання природних ресурсів, граничних нормативів впливу на навколишнє природне середовище, стандартів екологічної безпеки тощо;
- розвитку технологій промислового та сільськогосподарського виробництва, що унеможливають або зменшують обсяг використання екологічно небезпечних хімічних речовин та їх сполук;
- виконання регіональних програм соціально-економічного розвитку та схем територіального та місцевого планування з дотриманням принципів сталого розвитку та розвитку екомережі; відтворення рідкісних біологічних видів, а також тих, що перебувають під загрозою зникнення.

7 Координація процесу підготовки секторальних та регіональних програм

Для створення місцевого потенціалу управління охороною навколишнього середовища і використання ефективних механізмів координації на регіональному рівні, передусім потрібно:

- чітко розподілити ролі й обов'язки у сфері управління охороною навколишнього середовища між національним, регіональним і місцевим рівнями;
- поглибити міжмуніципальне партнерство, щоб подолати адміністративну роздробленість;
- природоохоронним підрозділам, що містяться в межах загальної екологічної системи (наприклад, водного або повітряного басейну), необхідно налагодити більш міцні горизонтальні зв'язки;
- зміцнити потенціал місцевого рівня в області екологічного менеджменту, підготовки екологічних проектів і фінансового їх управління.

Для підвищення ефективності впровадження державної екологічної політики на регіональному необхідна чітка координація цього процесу.

Створити на базі Міністерства екології та природних ресурсів України координаційний комітет з планування та реалізації державної екологічної політики. До його складу повинні входити представники урядових структур та інститутів громадянського суспільства.

Основне завдання цього комітету – це забезпечення реалізації державної екологічної політики на регіональному та галузевому рівнях. Він повинен мати законодавчо визначені повноваження брати участь в управлінні й проводити моніторинг реалізації екологічної політики.

Додаток 1. Перелік програм регіонального розвитку

Автономна Республіка Крим	Державна програма соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим на період до 2017 р.; Державна цільова екологічна програма розвитку Криму («Екологічно безпечний Крим») на 2011-2015 рр.; Програма формування регіональної екологічної мережі в Автономній Республіці Крим на період до 2015 р.; Програма регіонального моніторингу навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим на період до 2013 р.; Програма розвитку водного господарства Автономної Республіки Крим на період до 2015 р.
Вінницька	Стратегія регіонального розвитку Вінницької області на період до 2015 р.; Регіональна програма охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів на 2003 – 2011 рр.; Регіональна програма екологічної мережі Вінницької області на 2004 – 2015 рр.; Програма поводження з токсичними відходами у Вінницькій області; Обласна програма «Питна вода» на 2008-2020 рр.
Волинська	Стратегія економічного і соціального розвитку Волинської області на 2004-2015 рр.; Програма економічного і соціального розвитку Волинської області на 2007-2011 рр.; Обласна цільова програма «Ліси Волині» на період 2002 – 2015 рр.; Регіональна екологічна програма «Екологія 2011–2015 та прогноз до 2020 р.»; Регіональна програма охорони родючості ґрунтів Волинської області на 2004-2015 рр.; Регіональна програма розвитку меліорації земель та поліпшення екологічного стану осушених угідь в Волинській області в 2006 - 2010 рр. та прогноз до 2015 р.
Дніпропетровська	Стратегія економічного і соціального розвитку Дніпропетровської області на період до 2015 р.; Регіональна програма ліквідації наслідків підтоплення територій в містах і селищах Дніпропетровської області; Регіональна програма розвитку водного господарства у Дніпропетровській області; Обласна комплексна програма поводження з відходами; Програма охорони навколишнього природного середовища Дніпропетровської області на 2005-2015 рр.; Програма формування та розвитку національної екологічної мережі Дніпропетровської області на 2006-2015 рр.; Програма моніторингу довкілля Дніпропетровської області; Програма поліпшення екологічного стану Дніпропетровської області за рахунок зменшення забруднення довкілля основними підприємствами - забруднювачами на 2007-2015 рр.; Програма виходу з екологічної кризи м. Кривий Ріг
Донецька	Стратегія економічного і соціального розвитку Донецької області на період до 2015 р.; Програма відновлення і підтримання чистоти водності малих річок Донецької області.

Житомирська	Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2015 р.; Обласна комплексна програма охорони навколишнього природного середовища на 2008-2012 рр.; Комплексна довгострокова програма розвитку земельних відносин та охорони земель в Житомирській області на 2007 – 2015 рр.; Загальнообласна програма «Питна вода Житомирської області» на 2006 – 2020 рр.; Комплексна програма ліквідації наслідків підтоплення територій в містах і селищах області.
Закарпатська	Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області до 2015 р.; Програма комплексного протипаводкового захисту в басейні р. Тиси в Закарпатській області на 2006-2015 рр.; Програма перспективного розвитку природно-заповідної справи та екологічної мережі в Закарпатській області на 2006-2020 рр.; Обласна Програма «Питна вода Закарпаття» на 2000-2020 рр.
Запорізька	Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2015 р.; Програма ліквідації наслідків підтоплення в Запорізькій області містах і селищах; Програма поводження з твердими побутовими відходами в Запорізькій області на 2008 – 2012 рр.; Програма «Питна вода».
Івано-Франківська	Стратегія економічного і соціального розвитку територій Івано-Франківської області до 2015 р.; Програма охорони навколишнього природного середовища в Івано-Франківській області до 2015 р.; Програма моніторингу довкілля Івано-Франківської області на 2008-2015 рр.
Київська	Стратегія розвитку Київської області на період до 2015 р.; Охорона довкілля та раціональне використання природних ресурсів Київської області на період до 2011 р.; Поводження з твердими побутовими відходами у Київській області на 2007-2011 рр.

Кіровоградська	Стратегія економічного і соціального розвитку Кіровоградської області на період до 2015 р.; Обласна програма «Центральний регіон – 2015»; Програма соціально-економічного розвитку Кіровоградської області на середньостроковий період (2007-2011 рр.); Комплексна програма охорони навколишнього природного середовища у Кіровоградській області на 2009-2012 рр.; Обласна програма формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003-2015 рр.; Обласна програма «Ліси Кіровоградщини» на 2010-2015 рр.; Обласна програма захисту сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод у Кіровоградській області на період до 2010 р. та прогноз до 2020 р.; Обласна програма «Питна вода Кіровоградської області» на 2005-2020 рр.; Регіональна програма «Родючість на 2007-2015 рр.»; Обласна програма поводження з непридатними та забороненими до використання пестицидами та агрохімікатами на 2008-2012 рр.; Комплексна обласна програма запобігання та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру у Кіровоградській області на 2006-2010 рр. та на період до 2015 р.; Комплексна обласна програма захисту населення Кіровоградської області від впливу іонізуючого випромінювання на 2009-2012 рр.
Луганська	Стратегія регіонального розвитку Луганської області; Обласна програма з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 рр.; Програма транскордонного співробітництва Луганської області на 2008-2015 рр.; Регіональна програма «Питна вода Луганщини на 2006-2020 рр.»; Обласна програма «Ліси Луганщини-2015».
Львівська	Стратегія розвитку Львівської області до 2015 р.; Програма соціально-економічного та культурного розвитку Львівської області на 2011 р.; Регіональна програма забезпечення діяльності регіональних ландшафтних парків області на 2011 - 2013 рр.; Обласна програма поводження з твердими побутовими відходами; Регіональна програма формування екологічної мережі Львівської області на 2007 - 2015 рр.; Програма охорони навколишнього природного середовища Львівської області на 2009-2012 рр.; Програма формування регіональної екологічної мережі Львівської області на 2007-2015 рр.; Регіональна комплексна програми поліпшення екологічного стану басейнів річок у Львівській області на 2007-2010 рр. з прогнозом до 2015 р.
Миколаївська	Стратегія економічного і соціального розвитку Миколаївської області на період до 2015 р.; Програма моніторингу довкілля Миколаївської області; Обласна Цільова програма «Ліси Миколаївщини 2001 – 2015 рр.»; Обласна програма «Питна вода Миколаївщини» на період до 2020 р.

Одеська	Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області на період до 2015 р.; Програма формування національної екологічної мережі в Одеській області на 2005-2015 рр; Регіональна програма поводження з твердими побутовими відходами в Одеській області до 2011 р.; Регіональна програма з охорони і відтворення, підвищення продуктивності та раціонального використання лісів області «Ліси Одещини» на 2005-2015 рр.
Полтавська	Стратегія розвитку Полтавської області на період до 2015 р.; Обласна програма ліквідації наслідків підтоплення територій в містах і селищах Полтавської області; Обласна Програма поводження з твердими побутовими відходами на 2005 – 2011 рр.; Програми розвитку мисливського господарства Полтавської області з 2008 по 2013 р.; Обласна цільова програма комплексного розвитку лісового господарства «Ліси Полтавщини до 2015 р.».
Рівненська	Стратегія економічного та соціального розвитку Рівненської області на період до 2015 р.; Обласна програма збереження водності малих річок, охорони їх від забруднення та засмічення і використання екологічно чистих підземних вод виключно для питного водопостачання.
Сумська	Стратегія розвитку Сумської області на період до 2015 року «Нова Сумщина – 2015»; Програма збереження біологічного різноманіття та розвитку природно-заповідного фонду в Сумській області на перспективу до 2015 р.; Комплексна програма охорони навколишнього природного середовища Сумської області до 2015 р.; Обласна програма «Питна вода України» на 2006-2020 рр.; Програма «Ліси України – Сумська область до 2015 р.».
Тернопільська	Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2015 р.; Програма формування регіональної екологічної мережі Тернопільської області на 2002-2015 рр.; Комплексна регіональна програма захисту від шкідливої дії вод сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь в Тернопільській області в 2006-2010 рр. та прогноз до 2015 р.
Харківська	Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 р.; Комплексна програма охорони навколишнього природного середовища в Харківській області на 2009-2013 рр. та на перспективу до 2020 р.; Програма формування національної екологічної мережі в області на 2002-2015 рр.; Програма «Ліси Харківської області» на період 2003-2015 рр.; Програма поводження з твердими побутовими відходами на 2005-2014 рр.; Програма «Питна вода Харківської області» на 2006-2020 рр.
Херсонська	Стратегія економічного і соціального розвитку Харківської області на період до 2015 р.; Питна вода Херсонщини; Обласна програма «Ліси Херсонщини» на 2002-2015 рр.

Хмельницька	Стратегія економічного і соціального розвитку Хмельницької області на 2004-2015 рр.; Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2020 рр.; Комплексна програма охорони навколишнього природного середовища в Хмельницької області на 2011-2015 рр. ; Програма моніторингу довкілля Хмельницької області на 2011-2016 рр.
Черкаська	Стратегія розвитку Черкаської області на період до 2015 р.; Обласна програма утилізації непридатних, заборонених до використання та невідомих пестицидів; Обласна програма поводження з твердими побутовими відходами; Регіональна програма моніторингу довкілля в Черкаській області; Обласна програма «Питна вода Черкащини» на 2006-2020 рр.
Чернівецька	Стратегія розвитку Чернівецької області на період до 2015 р.; Програма екологічного моніторингу навколишнього природного середовища в Чернівецькій області «Еко-моніторинг».
Чернігівська	Стратегія розвитку Чернігівської області на період до 2015 р.; Програма охорони навколишнього природного середовища області на 2011-2015 рр. та на перспективу до 2020 р.; Програма формування національної екомережі в Чернігівській області на 2003-2015 рр.; Програма розвитку водного господарства в Чернігівській області на 2002 – 2011 рр.; Програма ліквідації наслідків підтоплення території у містах і селах Чернігівської області; Програма «Захисту від шкідливої дії вод сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь в Чернігівській області у 2006 - 2010 рр. та прогноз до 2015 р.»
м. Київ	Програма розвитку зеленої зони м. Києва на період 2010-2015 рр. в та концепції формування зелених насаджень в центральній частині міста; Програма поводження з побутовими відходами у м. Києві на 2001-2015 рр.; Програма «Питна вода м. Києва на 2011-2020 рр.»
м. Севастополь	Програма соціально-економічного, екологічного і культурного розвитку м. Севастополя на період до 2015 р.; Питна вода м. Севастополя на 2007-2020 рр.

Приклад аналізу регіональних програм (всього проаналізовано 12 регіональних програм соціально-економічного розвитку).

	Дата розробки	Кількість сторінок	Наявність природоохоронного розділу	1. Підвищення рівня суспільної екологічної свідомості	2. Поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екобезпеки	3. Досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього середовища	4. Інтеграція екологічної політики та вдосконалення інтегрованого екологічного управління.	5. Припинення втрат біотичного та ландшафтного різноманіття та формування екомережі.	6. Забезпечення збалансованого використання природних ресурсів.	7. Удосконалення регіональної екологічної політики	індикатори
Стратегія розвитку Львівської області до 2015 року	2005	40	+	-	+		частково	+	Енергоєфективність		-
Стратегія економічного і соціального розвитку територій Івано-Франківської області до 2015 року	2007	55	+	-	+	-	частково	+	-	-	-
Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2015 року	2008	77	-	-	-	+					-

Додаток 4. Типові проблеми визначені для характерних регіонів України та приклади постановки цілей та визначення показників

1 Промислові регіони (Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, Сумська області)

Пріоритетні екологічні проблеми:

наднормативне забруднення атмосферного повітря викидами забруднюючих речовин від промислових підприємств;

великі обсяги утворення і накопичення промислових відходів та проблема щодо їх утилізації;

забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових підприємств.

Кореневі причини:

сировинно-ресурсна спрямованість промислового потенціалу України;

висока концентрація промислових підприємств на незначній території;

відсутній або ж низький інноваційний та високотехнологічний розвиток;

відсутні умови для розвитку малого та середнього бізнесу, що не дозволяє переорієнтувати велику частку населення задіяного у виробничій діяльності підприємств хімічної, гірничодобувної, нафтопереробної промисловості.

Орієнтовні цілі:

зменшення до 2015 року на 10%, а до 2020 року на 20% обсягу викидів загальнопоширених забруднюючих речовин стаціонарними джерелами;

впровадження на підприємствах – головних забруднювачах навколишнього природного середовища (в області) до 2020 року екологічно безпечних технологій промислового виробництва та проведення гірничих робіт та технічне переоснащення виробництва на основі впровадження інноваційних проектів, енергоефективних і ресурсозберігаючих технологій, маловідходних, безвідходних та екологічно безпечних технологічних процесів до 2020 року;

забезпечення обов'язкової рекультивації та повної екологічної реабілітації територій, порушених внаслідок провадження виробничої діяльності підприємствами хімічної, гірничодобувної, нафтопереробної промисловості;

мінімізація відходів при видобутку корисних копалин та їх переробці;

зменшення до 2020 року на 15 % обсягу скидів забруднюючих речовин до водних об'єктів;

забезпечення будівництва та реконструкції очисних споруд.

Показники досягнення встановлених цілей:

наявність розроблених та затверджених стратегій чи програм поліпшення стану навколишнього природного середовища на підприємствах хімічної, гірничодобувної, нафтопереробної промисловості;

показники стану (якості) навколишнього природного середовища в місцях здійснення гірничодобувних робіт та виробничої діяльності підприємств хімічної, гірничодобувної, нафтопереробної промисловості;

площа рекультивованих та екологічно реабілітованих територій, порушених гірничодобувними роботами (га), а також внаслідок виробничої діяльності підприємств хімічної, гірничодобувної, нафтопереробної промисловості;

обсяг викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами (тис. т);

впровадження заходів з охорони атмосферного повітря (одиниць);

інтенсивність утворення відходів: співвідношення загальної кількості відходів (тис. т), що утворюються до кількості (одиниць або маси) виробленої продукції;
обсяги повторного використання техногенної сировини і палива із складу відходів (млн. т/рік);
обсяг скидання забруднюючих речовин до водних об'єктів (тис. т);
кількість (шт.) введених та реконструйованих в області очисних споруд та їх загальна потужність (м³/рік).

2 Агропромислові регіони (Черкаська, Кіровоградська, Полтавська, Вінницька, Хмельницька, Тернопільська, області)

Пріоритетні екологічні проблеми:

високий відсоток розорюваності території;
посилення ерозійних процесів ґрунтів та зниження їх родючості;
зберігання непридатних, невідомих та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин на території сільськогосподарських підприємств регіону;
забруднення земель засобами хімізації та важкими металами;
наднормативне забруднення стічних вод, які скидаються у поверхневі водойми;
низький рівень лісовідновлення.

Кореневі причини:

екстенсивні методи господарювання, застосування низької культури землеробства та застарілих методів обробітку ґранту;
нерациональне використання засобів хімізації сільського господарства;
зміна клімату;
техногенні викиди промислових підприємств;
недостатній рівень очищення і дезінфекції міських стоків та зношеність каналізаційних мереж.

Орієнтовні цілі:

зменшення до 2020 року в середньому на 5—10 % площ орних земель в областях шляхом виведення із складу орних земель схилів крутизною більш як 3 градуси, земель водоохоронних зон, консервації деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених сільськогосподарських угідь з подальшим їх залісненням у лісовій та лісостеповій зонах та залуженням у степовій зоні;

виконання робіт з консервації деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель, рекультиватії порушених земель;

розроблення і впровадження до 2020 року системи управління агроландшафтами лісомеліоративними методами на засадах сталого розвитку;

двократне збільшення до 2020 року частки земель, що використовуються в органічному сільському господарстві;

проведення моніторингу ґрунтів на територіях, прилеглих до колишніх складських приміщень для зберігання хімічних засобів захисту рослин, розроблення та впровадження технології їх очищення;

забезпечення до 2015 року остаточного знешкодження накопичених непридатних до використання пестицидів шляхом запровадження екологічно безпечних технологій їх знешкодження та розроблення до 2015 року і виконання до 2020 року плану заходів щодо заміни особливо небезпечних хімічних речовин, що виробляються і використовуються в основних секторах національної економіки, та забезпечення їх безпечного транспортування і зберігання;

припинення скидів забруднюючих речовин у відкриті водойми та підземні водні горизонти, в першу чергу через будівництво очисних споруд каналізації в усіх районних центрах областей;

збільшення до 2020 року площі заліснення території шляхом відновлення лісів та лісорозведення на земельних ділянках лісового фонду, створення захисних лісових насаджень на землях несільськогосподарського призначення і землях, відведених для заліснення, відновлення та створення нових полезахисних лісових смуг, крім природних степових ділянок та досягнення оптимальної лісистості (не менше 17%);
адаптація до змін клімату;

Показники досягнення встановлених цілей:

розорюваність території (%);
вміст забруднюючих речовин у ґрунті (мг/кг);
площа (частка) еродованих земель (га та %);
площа порушених, відпрацьованих та рекультивованих земель (тис. га);
частка сільськогосподарських земель, на яких використовуються екологічно орієнтовані та органічні технології ведення сільського господарства (%);
витрати засобів захисту рослин, з них пестицидів та біопрепаратів (тис. т);
обсяг знешкодження накопичених за попередні роки непридатних пестицидів (т);
обсяг безповоротного використання водних ресурсів для цілей сільськогосподарської діяльності (м³);
об'єм скидання стічних вод (м³);
вміст забруднюючих речовин у водних об'єктах (мг/дм³);
обсяги скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти (т);
площа відновлених полезахисних лісових смуг, (га);
наявність розроблених та затверджених стратегій чи програм з адаптації до змін клімату.

3 Гірські регіони (Автономна Республіка Крим, Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська, Чернівецька області)

Пріоритетні екологічні проблеми:

погіршення стану лісових екосистем;
активізація небезпечних екзогенних процесів природного і антропогенного характеру (зсуви, селі, карсти, підтоплення, затоплення території тощо);
забруднення водних об'єктів;
збільшення обсягів накопичення відходів;
ліквідація наслідків виробничої діяльності промислових підприємств;
недотримання і порушення заповідного режиму на об'єктах природно-заповідного фонду;

Кореневі причини:

відставання темпів лісовідновлення від вирубки лісів;
зміна клімату;
вплив кислотних дощів та техногенного забруднення;
порушення ґрунтового і рослинного покриву внаслідок антропогенної діяльності;

Орієнтовні цілі:

розроблення проекту програми щодо збереження біорізноманіття Карпатського регіону та створення Карпатської екологічної мережі;
збільшення до 2020 року площі заліснення території до 15 % шляхом відновлення лісів та лісорозведення на земельних ділянках лісового фонду, створення захисних лісових насаджень на землях несільськогосподарського призначення і землях, відведених для заліснення;

підвищення до 2020 року ефективності функціонування державної системи координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування із запобігання

виникненню надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру та підвищення оперативності реагування у разі їх виникнення;

забезпечення будівництва та реконструкції очисних споруд;

впровадження на підприємствах – головних забруднювачах навколишнього природного середовища (в області) до 2020 року екологічно безпечних технологій промислового виробництва та проведення гірничих робіт та технічне переоснащення виробництва на основі впровадження інноваційних проектів, енергоефективних і ресурсозберігаючих технологій, маловідходних, безвідходних та екологічно безпечних технологічних процесів до 2020 року;

забезпечення до 2015 року зберігання 70 % побутових відходів міст з населенням не менш як 250 тис. осіб на спеціалізованих та екологічно безпечних полігонах, а також до 2020 року зберігання в повному обсязі таких відходів, а також зменшення до 2020 року в спеціальних місцях зберігання побутових відходів на 15 % базового рівня частки відходів, що піддаються біологічній деградації;

створення потужностей з перероблення твердих побутових відходів, а також побудова та реконструкція полігонів твердих побутових відходів;

визначення територій на яких планується створення до 2020 року репрезентативних і поєднаних між собою природоохоронних територій;

впровадження до 2015 року систем екологічного управління та посилення державного екологічного контролю за об'єктами туристичного, рекреаційного призначення та готельно-ресторанного бізнесу, розвиток екологічного туризму та екологічно орієнтованої рекреації;

адаптація до змін клімату;

Показники досягнення встановлених цілей:

площа відтворених лісів (га);

наявність розроблених та затверджених стратегій чи програм поліпшення стану навколишнього природного середовища на підприємствах хімічної, гірничодобувної, нафтопереробної промисловості (одиниць);

показники стану (якості) навколишнього природного середовища в місцях здійснення гірничодобувних робіт та виробничої діяльності підприємств хімічної, гірничодобувної, нафтопереробної промисловості;

площа рекультивованих та екологічно реабілітованих територій, порушених гірничодобувними роботами, а також внаслідок виробничої діяльності підприємств хімічної, гірничодобувної, нафтопереробної промисловості (га);

обсяг скидання забруднюючих речовин до водних об'єктів (тис. т);

кількість (шт.) введених та реконструйованих в області очисних споруд та їх загальна потужність (м³/рік);

інтенсивність утворення відходів: співвідношення загальної кількості відходів (тис. т), що утворюються до кількості (одиниць або маси) виробленої продукції;

кількість та площа територій на яких планується створення до 2020 року репрезентативних і поєднаних між собою природоохоронних територій (га);

частка об'єктів екологічного туризму від загальної частки об'єктів туристичного бізнесу (%);

наявність розроблених та затверджених стратегій чи програм з адаптації до змін клімату.

4 Приморські регіони (Автономна Республіка Крим, Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Донецька області, м. Севастополь)

Пріоритетні екологічні проблеми:

забруднення акваторії морів та малих річок промисловими, побутовими та зливовими стічними водами;

поширення екзогенних процесів природного і антропогенного характеру;
забруднення атмосферного повітря викидами автотранспорту та стаціонарними джерелами;
низька забезпеченість населення сільських районів якісною питною водою;

Кореневі причини:

незбалансований розвиток інфраструктури приморських міст;
значна концентрація об'єктів промисловості та житлово-комунального господарства в прибережній смузі;
масове проведення зрошувальних меліорацій у Причорномор'ї, що призвело до процесів засолення, зменшення родючості ґрунтів і виснаження водних ресурсів.

Орієнтовні цілі:

розроблення та виконання до 2015 року плану заходів щодо зменшення рівня забруднення внутрішніх морських вод і територіального моря з метою запобігання зростанню антропогенного впливу на навколишнє природне середовище та відновлення екосистеми Чорного і Азовського морів;

розробка комплексу заходів із запобігання та контролю за забрудненням у місцях розробки родовищ у межах акваторії Азово-Чорноморського шельфу до 2014 р.;

реконструкція існуючих та будівництво нових міських очисних споруд з метою зниження до 2020 року рівня забруднення вод забруднюючими речовинами (насамперед органічними речовинами, сполуками азоту і фосфору), а також зменшення на 20 % (до базового) скиду недостатньо очищених стічних вод до 2020 року;

зменшення обсягу викидів загальнопоширених забруднюючих речовин стаціонарними джерелами до 2015 року на 10 % і до 2020 року на 25 % базового рівня, а також пересувними джерелами в результаті встановлення нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах до 2015 року відповідно до стандартів Євро-4, до 2020 року — Євро-5;

впровадження до 2015 року систем екологічного управління та посилення державного екологічного контролю за об'єктами туристичного, рекреаційного призначення та готельно-ресторанного бізнесу, розвиток екологічного туризму та екологічно орієнтованої рекреації;

переважне (70 %) забезпечення дотримання до 2020 року санітарно-гігієнічних вимог до якості води, що використовується для потреб питного водопостачання та приготування їжі сільським населенням.

Показники досягнення встановлених цілей:

обсяг скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти (млн.м³);
обсяг скидання забруднюючих речовин до водних об'єктів (тис. т);
вміст забруднюючих речовин у донних відкладах та гідробіонтах (мг/кг);
кількість та площа акваторій морських вод, включених до територій та об'єктів природно-заповідного фонду (шт. та км²);
зменшення кількості полігонів, що не відповідають нормам екологічної безпеки, (од.).
обсяг викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами (тис. т);
кількість (шт.) введених та реконструйованих в області очисних споруд та їх загальна потужність (м³/рік).

частка населення, яке користується питною водою, що відповідає національним стандартам, у населених пунктах (%);

5 Регіони Полісся (Чернігівська, Київська, Житомирська, Рівненська, Волинська області)

Пріоритетні екологічні проблеми:

погіршення стану лісових екосистем;

забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових підприємств та житлово-комунального господарства;
порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок;
значні площі забруднених і порушених земель;
радіоактивне забруднення території;
забруднення атмосферного повітря викидами забруднюючих речовин від промислових підприємств та автотранспорту;

Кореневі причини:

відставання темпів лісовідновлення від вирубки лісів;
необґрунтоване осушення заболочених і перезволожених територій;
катастрофа на Чорнобильській АЕС;

Орієнтовні цілі:

збільшення до 2020 року площі заліснення території шляхом відновлення лісів та лісорозведення на земельних ділянках лісового фонду, створення захисних лісових насаджень на землях несільськогосподарського призначення і землях, відведених для заліснення;

розроблення механізму сприяння збереженню біо- та ландшафтного різноманіття, формування екологічної мережі на землях усіх форм власності;

зменшення до 2020 року площ орних земель в областях шляхом виведення із складу орних земель схилів крутизною більш як 3 градуси, земель водоохоронних зон, консервації деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених сільськогосподарських угідь з подальшим їх залісненням у лісовій та лісостеповій зонах та залуженням у степовій зоні;

виконання робіт з консервації деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель, рекультивації порушених земель;

розроблення і впровадження до 2020 року системи управління агроландшафтами лісомеліоративними методами на засадах сталого розвитку;

збільшення до 2020 року частки земель, що використовуються в органічному сільському господарстві до 50 %;

зниження рівнів опромінення населення та реабілітація територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, шляхом забезпечення радіаційного захисту населення і довкілля, розвитку продуктивних сил забруднених регіонів, відновлення виробничої та соціальної інфраструктури на цих територіях, зняття з них обмежень щодо виробництва сільськогосподарської продукції;

забезпечення реалізації радіоекологічних і соціально-економічних заходів на радіоактивно забруднених територіях, підтримка і ведення розподільних банків даних щодо радіоактивного забруднення природного середовища (на рівні районів і областей), оцінки доз опромінення населення, яке проживає на забруднених територіях, шляхом оцінки, прогнозування і прийняття оперативних рішень;

реалізація проектів ефективного використання лісових ресурсів на територіях, радіоактивно забруднених внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, насамперед з метою запобігання лісовим пожежам.

Показники досягнення встановлених цілей:

площа відновлених лісів (га);
обсяг скидання забруднюючих речовин до водних об'єктів (тис. т);
кількість (шт.) введених та реконструйованих в області очисних споруд та їх загальна потужність ($\text{м}^3/\text{рік}$);
частка сільськогосподарських земель, на яких використовуються екологічно орієнтовані та органічні технології ведення сільського господарства (%);
обсяг викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами (тис. т);

реабілітація радіоактивно-забруднених сільськогосподарських угідь, вилучених з господарського використання (га);

реабілітація лісів забруднених радіонуклідами, що запобігатиме їх розповсюдження за межі зон радіоактивного забруднення (га).

6 Регіони, які зазнали радіоактивного забруднення.

Пріоритетні екологічні проблеми:

радіаційне забруднення території;

зберігання і використання небезпечних хімічних речовин;

Кореневі причини:

катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції.

Орієнтовні цілі:

забезпечення виконання до 2015 року заходів зі зменшення обсягу винесення радіонуклідів за межі зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення шляхом функціонування науково обґрунтованої системи, що поєднує природні відновлювальні процеси з меліоративними, лісоохоронними та технічними заходами, які підвищують бар'єрні функції природно-техногенного комплексу зони відчуження;

проведення постійно діючого радіоекологічного моніторингу під час виконання робіт із зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему;

реалізація проектів реабілітації територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, та повернення земель чорнобильської зони відчуження в економіку України з метою подальшого ефективного використання і розвитку промислового майданчика та виробничої інфраструктури Чорнобильської АЕС та зони відчуження;

зниження рівнів опромінення населення та реабілітація територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, шляхом забезпечення радіаційного захисту населення і довкілля, розвитку продуктивних сил забруднених регіонів, відновлення виробничої та соціальної інфраструктури на цих територіях, зняття з них обмежень щодо виробництва сільськогосподарської продукції;

забезпечення реалізації радіоекологічних і соціально-економічних заходів на радіоактивно забруднених територіях, підтримка і ведення розподільних банків даних щодо радіоактивного забруднення природного середовища (на рівні районів і областей), оцінки доз опромінення населення, яке проживає на забруднених територіях, шляхом оцінки, прогнозування і прийняття оперативних рішень;

реалізація проектів ефективного використання лісових ресурсів на територіях, радіоактивно забруднених внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, насамперед з метою запобігання лісовим пожежам.

Показники досягнення встановлених цілей:

реабілітація радіоактивно-забруднених сільськогосподарських угідь, вилучених з господарського використання (тис.га) (наростаючим підсумком);

реабілітація лісів забруднених радіонуклідами, що запобігатиме їх розповсюдження за межі зон радіоактивного забруднення (тис. га).

7 Урбанізовані території (великі міста)

Пріоритетні екологічні проблеми:

наднормативне забруднення атмосферного повітря викидами забруднюючих речовин від пересувних та стаціонарних джерел;

забруднення водних об'єктів забрудненими зливовими та стічними водами;

проблема поводження з відходами;
зменшення кількості зелених насаджень;
електромагнітне та шумове забруднення.

Кореневі причини:

недотримання екологічних аспектів при забудові території міст;
перевантаженість міст транспортними засобами;
значна концентрація населення та об'єктів інфраструктури на невеликій території.

Орієнтовні цілі:

впровадження екологічної складової в стратегічні документи розвитку міст та регіонів, урахування вимог Ольборзької хартії під час проведення оцінки регіональних програм соціального та економічного розвитку, перегляд до 2020 року генеральних планів розвитку великих міст з метою імплементації положень зазначених міжнародних документів;

запобігання порушенням санітарно-гігієнічних вимог до якості повітря в населених пунктах (з кількістю населення не менш як 250 тис. осіб) шляхом створення та удосконалення до 2015 року систем автоматичного моніторингу та посилення екологічного контролю за якістю повітря;

зменшення обсягу викидів загальнопоширених забруднюючих речовин пересувними джерелами в результаті встановлення нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах до 2015 року відповідно до стандартів Євро-4, до 2020 року — Євро-5 та стаціонарними джерелами до 2015 року на 10 % і до 2020 року на 25 % базового рівня;

оптимізація дорожнього руху на території великих міст, подальший розвиток громадського електротранспорту;

реконструкція існуючих та будівництво нових міських очисних споруд з метою зниження до 2020 року на 15 % рівня забруднення вод забруднюючими речовинами, а також зменшення до 2020 року на 20 % скиду недостатньо очищених стічних вод;

забезпечення до 2015 року зберігання 70 % побутових відходів міст з населенням не менш як 250 тисяч осіб на спеціалізованих та екологічно безпечних полігонах, а також до 2020 року зберігання в повному обсязі таких відходів, а також зменшення до 2020 року в спеціальних місцях зберігання побутових відходів на 15 % базового рівня частки відходів, що піддаються біологічній деградації;

зменшення негативного впливу процесів урбанізації на навколишнє природне середовище, припинення руйнування навколишнього природного середовища у межах міст, підвищення показників озеленення та територій зелених насаджень загального користування;

зниження до 2020 року рівня шумового та електромагнітного забруднення.

Показники досягнення встановлених цілей:

обов'язкове включення природоохоронних заходів до генеральних планів розвитку великих міст та їх відповідальність вимогам Ольборзької хартії (кількість планів);

обсяг викидів забруднюючих речовин пересувними джерелами (т);

вміст забруднюючих речовин в атмосферному повітрі (мг/м^3);

частка екологічно чистих видів транспорту (%);

частка автотранспортних засобів, що відповідають європейським стандартам Євро-4 та Євро-5 (%);

вміст забруднюючих речовин у джерелах питного водопостачання (мг/дм^3);

частка населення, яке користується питною водою, що відповідає національним стандартам, у містах (%);

загальна довжина протишумових споруд/екранів (км).